

PRIKAZI I OSVRTI

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historiju

Broj 50
Godina XXV
Novembar, 2020.
[str. 163-166]

© Monos 2020

Marko Matolić, *S bosanske granice – dopisi i izvještaji fra Martina Nedića o stanju u Bosni i Hercegovini objavljeni u Gajevim Novinama (1838–1855)*

Centar za kulturu Orašje, 2020.

Na početku ove knjige priložen je naučni rad dr. sc. Vlaste Švoger, pod naslovom *Martin Nedić o prilikama u Bosni i Hercegovini sredinom XIX stoljeća* (objavljen u *Historijskom zborniku*, LXV, br. 2., Zagreb, 2012., 387-420) s namjerom autora da uvede korisnike i čitaoce knjige u odsjek historije Bosne i Hercegovine sredinom devetnaestog stoljeća. Inače je do sada historijsko razdoblje Bosne i Hercegovine od 1788.-1878. godine detaljno obrađeno, skoro iz dana u dan, u osam obimnih monografija G. Šljive na osnovu historijskih izvora prvog reda koje je autor istražio u arhivima, ponajviše u Beču, Berlinu, Zadru, Dubrovniku, Zagrebu, Sarajevu, Beogradu, itd.¹ Vrijedi spomenuti da su ovo razdoblje istraživali i drugi autori, među kojima se ističu dr. A. Aličić,² dr. Hazim Šabanović,³ Salih Sidki Hadžihuseinović Muvekkit.⁴ Ferdo Šišić je objavio dokumente iz austrijskih arhiva, pretežno vremena boravka Omer Lutfi-paše u Bosni i Hercegovini,⁵ a za period 1853. – 1870., to

1 Galib Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1788. – 1812.*, Banjaluka, 1992.; Dr. Galib Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1813. – 1826. Treće izdanje*. Tešanj, 2006.; Dr. Galib Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1827. – 1849. Drugo izdanje*. Tešanj, 2006.; Galib Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1849. – 1853.* Banjaluka, 1990.; Galib Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1854. – 1860.* Landshut, 1998.; Dr. Galib Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1861. – 1869.* Orašje, 2005.; Dr. Galib Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1869. – 1878. Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje*. Tešanj, 2013.; Dr. Galib Šljivo, *Omer Lutfi-paša. Drugo izdanje*, Tešanj, 2007.

2 Ahmed S. Aličić, *Uređenje Bosanskog ejaleta od 1789. do 1878. godine*. Sarajevo, 1983.; Ahmed S. Aličić, *Pokret za autonomiju Bosne od 1831. do 1832. godine*. Sarajevo, 1996.

3 Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk*, Sarajevo, 1959.

4 Salih Sidki Hadžihuseinović Muvekkit, *Povijest Bosne I, 2.* Sarajevo, 1999.

5 Ferdo Šišić, *Bosna i Hercegovina za vreme vezirovanja Omer-paše Latasa (1850.-1852.)*. Beograd, Subotica, 1938.

je učinio Berislav Gavranović.⁶ Objavljeni su i dokumenti ruskih konzula u Bosni za vrijeme od 1857. do 1870. godine.⁷

Znamo da da je saznavanje historije, ustvari, saznanje prošlosti, dakle spoznaja historijski pređenog puta. To je ustvari, pristupanje nepreglednom broju pojava koje se pod sočivom istraživača stalno umnožavaju i, poslije utvrđivanja jednih, odmah iziskuje ispitivanje drugih istina. Iako postoji sve veći broj konačno uspostavljenih historijskih predstava o nekom vremenskom periodu, koje nam u sve većoj mjeri oduzimaju slobodu da se po prošlosti neobavezno krećemo, uvijek imajući u vidokrugu svoje vrijeme, treba ipak uzeti u obzir da ima pojava do kojih u jednom vremenu nismo mogli uspostaviti mostove sa kojih bi ih naučnom metodom upoznali i dali o njima sud koji se od jednog historičara očekuje.

Živimo u vrijeme kad prohujale događaje možemo vrednovati naučnim postupcima, koji se uvijek usavršavaju i tako u amanet ostavljamo pokoljenjima da se na njima uče, ali i da sude koliko je trebalo odricanja da bi se postigao određeni stepen razvoja ove nauke u minulim historijskim okolnostima. Sve prethodne generacije ostavile su u naslijeđe naraštajima svoje trajne rezultate da ih oblikuju po mjeri svojih dostignuća. Do sada je napisano mnogo knjiga koje i po svojim naslovima, ali više sadržinom ubrajamo u okvir historijske istine. Među njima nađu se i ona djela, koja po svom metodi oblikovanja odudaraju od istine koju historija donosi. Takva djela umnogome se razlikuju od onih djela koja su nastala u radionici jednog školovanog historičara koji pronalazi dokumente pa apotekarskim terazijama mjeri činjenice i napokon prosuđuje njihov značaj. Zato se među njima stvara jaz, često nepremostiv.

Nije nepoznato da se zbog nagomilavanja historijske kulture u današnjem svijetu javlja jedan zanimljiv fenomen, na izvjestan način nov: da historijska svjedočanstva sve više izlaze ispod isključive nadležnosti historičara i postaju sve prisutnija u širim krugovima, počevši od intelektualnih, jer je sve veći broj onih koji teže sopstvenom doživljavanju prošlosti bez obzira što se taj doživljaj ne može izjednačiti s naučnim saznanjem historije. Saznavanje historije ne može se prepuštiti neplaniranom, ustvari stihijnom procesu, bilo da je riječ o obrazovnom sistemu, ili planskom prikupljanju podataka i na kraju oblikovanja onog razvoja koji je doveo do sadašnjeg stepena historije u cjelini. Savremena kretanja u poznavanju historije više se okreću onim kretanjima društva u manjim cjelinama, lokalnoj historiji, koja kao iz nekog zaborava izlaze na historijsku pozornicu

6 Освободительная борьба народов Боснии и Герцеговины и Россия. 1850-1865. Документы. Москва 1985.

7 Berislav Gavranović, *Bosna i Hercegovina od 1853. do 1870*. Sarajevo, 1956.

da bi svjedočila mnogo više u procesu nego što se to vidi u zamotanoj opštosti i gdje se pojedinac ili manja cjelina ne prepoznaju. I tu se mora pratiti logičan razvoj društva pa da i pod lokalnim događajem ili razvojem manjih sredina, uoči početak, razvoj i nastanak procesa od pojave u lokalnim okvirima do razvoja na širem području.

Ukoliko imamo u vidu sve ove nijanse historijskog naslijeđa, nema sumnje da ćemo prepoznati i vrijedni prilog profesora historije Marka Matolića, koji nam je pripremio značajnu zbirku dopisa i izvještaja učenog franjeva Martina Nedića. Riječ je o vremenu od 1838. do 1855. godine. Sâm Martin Nedić je, pored teološkog obrazovanja, vladao sa sedam stranih jezika, kretao se u sredinama gdje je bio dobro obaviješten o svim događajima u Vilajetu Bosna u vrijeme na koje se donose njegovi dopisi i izvještaji.⁸ “Bio je neobično cijenjen među braćom u Provinciji i Redu, kod biskupa Strossmayera u Đakovu i na dvoru svih tadašnjih bosanskih valija”. Takvim radom, svi oni koji su znali za Bosnu, i za katolike u Bosni, znali su i za fra Martina Nedića.⁹ On je, prema tome bio dobro obaviješten o onome što se događa u sredini u kojoj se kretao, ali je bio i u prilici da do njega dopru i vijesti koje su mu pričali njegovi prijatelji i poznanici, a on je znao i da ih poveže i tako rasporedi u cjelinu događaja. Nema sumnje da je znao političke prilike u širem prostoru, na prostoru susjednih država i pokušavao da ih dovede u skladnu vezu i odmjeri njihov uticaj u Vilajetu Bosna. Ipak, treba uvijek imati na umu da je u to vrijeme u Bosni i Hercegovini bilo malo pismenih ljudi, bilo je i malo onih do kojih su dopirali članci koje je on pisao, odnosno koji su bili u prilici da čitaju novine.

Pa, iako postoji sve veći broj radova o događajima u Bosni i Hercegovini u zadnjem stoljeću osmanske uprave, to ne znači da će interesovanje historičara za to doba prestati. Tim prije što se sa ovim saznanjem otvaraju oni događaji koji su u užim sredinama bili zanemareni zbog istraživanja širih prostora. Lokalna historija ili historija manjih sredina bit će predmet interesovanja, osim učenih historičara, i onih pojedinaca, kojima prošlost ne može da bude zanemarena zbog preovladavajućeg interesovanja za minule događaje na užem području upravo u novije vrijeme. To je bio cilj i profesora Marka Matolića, koji je, sigurno dobro upućen u vrijeme kad je Bosna i Hercegovina bila u sastavu Osmanskog carstva, ali i u život i djelovanje fra Martina Nedića i njegov doprinos u tim zbivanjima koji se pretežno potvrđuje baš u njegovim dopisima i izvještajima. Svakako da je bitna i podrška koju je dobio od Centra za kulturu Orašje i posebno ravnateljice Mandice Živković, čime se zatvara krug ovom velikom poduhvatu, kako nam se na prvi pogled čini.

Profesor historije Marko Matolić je učinio veliki napor koji je potreban da se ovo djelo učini prepoznatljivim i u stručnim krugovima, pa je na početku djela donio objavljeni naučni rad dr. sc. Vlaste Švoger pod naslovom “Martin Nedić o prilikama u Bosni i Hercegovini sredinom 19. stoljeća” (5-52); potom je ukratko pod naslovom “Riječ priređivača” (53-54) upoznao buduće čitaoce i korisnike djela o tome šta ga je navelo da se upusti u pripremanje i objavljivanje ove knjige. Centralni dio knjige *S bosanske granice* (57-243) čine dopisi i izvještaji koje je pak razdvojio na dopise i izvještaje za koje je siguran da ih je pisao sâm autor, ali nije izostavio ni one za koje nije bio siguran da

8 Mr. fra Roko Špionjak, *Život i djelovanje posavskih franjevaca u sjeveroistočnoj Bosni kroz dva stoljeća* (1802 – 2002). Tolisa, 2003., 163-212.

9 Mr. fra Roko Špionjak, *Život i djelovanje posavskih franjevaca u sjeveroistočnoj Bosni kroz dva stoljeća* (1802 – 2002). Tolisa, 2003., 165.

su pisani rukom fra Martina Nedića i tako je tom selekcijom olakšao snalaženje budućim istraživačima, ali i potakao one koji se upuste u potragu dokumenata za to razdoblje. Kao što rade iskusniji istraživači i Matolić je na kraju knjige «radi olakšavanja čitanja» dodao Rječnik nepoznatih riječi i izraza (245-251), Imenski registar (253-262) i Registar geografskih naziva (263-269). Priređivač ove knjige nije dirao u dokumente, izuzev ako se radilo o očividnoj štamparskoj grješci.

U historijskim prilikama koje su nastale poslije potpisivanja sporazuma između Austrijskog i Ruskog carstva o podjeli evropskih dijelova Osmanskog carstva, 1793. godine, po kojem je Vilajet Bosna ušao u interesnu sferu Austrije, austrijska vlada je prekrila Vilajet Bosnu svojim diplomatskim ustanovama, slala je stručnjake i uhode koji su po prirodi svog zadatka dostavljali vijesti o evropskim dijelovima Osmanskog carstva, u prvom redu upravo o Bosni i Hercegovini. I ova knjiga još je jedan dokaz da u to vrijeme, odnosno XVIII i XIX vijek, Bosna nije bila “tamni vilajet” što bi trebalo da znači da o njoj nema dovoljno podataka, odnosno historijskih izvora prvog reda, kako bi se to

doba više zamaglilo u poznavanju istine o njenoj prošlosti.

Djelo profesora Marka Matolića *S bosanske granice* koje sadrži dopise i izvještaje fra Martina Nedića u razdoblju 1838. – 1855. godine predstavlja koristan doprinos upoznavanju historijskog puta Bosne i Hercegovine, ali je ono i više od toga. Naime, čitaoci će upoznati i jezik kojim se tada govorilo i mnoge pojave koje svako društvo ima a koje se ne nalaze u djelima koja donose oni koji oslikavaju svakodnevni život. Zato bi ovu knjigu trebalo da imaju sve biblioteke i pojedinci koji se interesiraju za prošlost Bosne i Hercegovine. Za svaku pohvalu je i to što je Centar za kulturu Orašje smogao snage da podrži profesora Matolića u njegovom plemenitom nastojanju da dopise i izvještaje u pomenutom vremenu učini dostupnim čitaocima koje interesuju svakodnevna zbivanja toga doba i to u jednoj knjizi koja čitaocu može uvijek stajati na dohvata ruke da bi joj se obraćao kadgod poželi i kako ih je izdvojio učeni čovjek u svojim dopisima, kojim se riječima služio i koje je događaje izdvojio i zašto baš u Gajevim novinama.

**Dr. Galib Šljivo, redovni profesor
univerziteta u penziji**